

De la sortida d'estudi al Poblenou

Enric Bertran

El 18 de gener de 2020, dissabte abans del Glòria, la Societat Catalana de Geografia va efectuar una sortida matinal al barri del Poblenou, la part de marina de l'antic municipi de Sant Martí de Provençals. Vam ser una trentena, els membres de la Societat que havíem estat citats a la porta principal del Cementiri Vell de Barcelona, al capdavall de l'antic passeig de Don Carles (ara, avinguda Icària), dit així perquè començava al fort annex a la Ciutadella batejat amb el nom del futur rei Carles IV. El Cementiri Vell és conegut amb aquest nom, òbviament, des que se'n construí un de nou, i més gran, a Montjuïc. Amb el pas dels anys, però, es van acabar imposant les denominacions de Poblenou i Montjuïc, preferides, respectivament, a les d'Est i Sud-oest, més asèptiques, ja que sols informaven de la situació cardinal de les necròpolis.

El matí, esplèndid com aquells que precedeixen les tempestes, tant les que es veuen a venir com les que no, va servir per realitzar un recorregut per diversos indrets del barri, proposats per la guia de la sortida, Claire Court, doctora en Geografia i màster en Planificació territorial i gestió ambiental per la Universitat de Barcelona. Court és una geògrafa francosuïssa que s'està a Barcelona des de fa més de deu anys, en el decurs dels quals ha realitzat una tesi doctoral que ha estudiat el concepte de barreja social des de la perspectiva de les transformacions urbanes, aplicant-lo al cas del Poblenou, on s'ha interessat per qüestions com el canvi d'usos del sòl, la segregació social, la regeneració urbana i la gentrificació.

Claire Court inicià la feina amb una explicació sobre la gestació del cementiri, relacionant-la amb les polítiques higienistes que aconsellaven no continuar fent els enterraments dins la ciutat murallada, en una època en què imperava l'estil neoclàssic, al qual s'adscriví Antonio Ginesi, arquitecte toscà encarregat del projecte. A ell li devem, doncs, els elements de la façana principal que fan referència a l'Egipte dels faraons, una de les civilitzacions que més s'ha interessat pel més-enllà. L'èxit de la necròpolis restà garantit pel creixement demogràfic de Barcelona durant el segle XIX i les epidèmies, com ara la febre groga de 1821, que senyalaven els pics de feina dels enterraments. Abans d'entrar-hi, el consoci Manuel Castellet ens mostrà el títol d'un nínxol de la seva propietat (i en distribuí fotocòpies), que li havia pervingut en herència i on, amb data

1947, figura la denominació *Cementerio general de Barcelona*, sota el dibuix de la façana del cementiri.

Cementiri del Poble Nou. Dibuix d'Antonio Ginesi

Un cop a dins, Claire Court va advertir de la conveniència, per qüestions horàries, de dedicar l'atenció només a un parell de punts d'interès: el nínxol del *Santet* i l'escultura *El petó de la mort*. El *Santet* era un jove que les veia a venir, les desgràcies, i que va ser capaç de predir la seva mort, entre d'altres vaticinis, raó per la qual hi ha qui li té una gran devoció, que s'expressa amb la presència permanent de flors envoltant el seu lloc de repòs. *El petó de la mort* és una obra en marbre atribuïda a Jaume Barba, en la qual un esquelet armat amb una dalla besa un jove que ja no és a temps d'entendre que aquest petó és l'últim que li faran. Aprofitant l'embadocament d'alguns davant el sepulcre dels Llaudet, hi hagué qui va retre visita als sempre vistosos enterraments dels gitans. Tal com havia recomanat Court, vam marxar amb el propòsit de tornar-hi i fer-hi una visita més a fons, perquè el Cementiri Vell és una mostra inestimable per apropar-se a l'art i la història de la Barcelona del segle XIX i principis del XX: hi ha obra d'artistes i arquitectes d'anomenada, i als nínxols i panteons reposen molts dels personatges més representatius de l'època.

La segona fita del recorregut proposat va ser l'edifici històric de la cooperativa de consum la Flor de Maig, creada a finals del XIX, que arribà a tenir diverses sucursals. El nom *Flor de Maig* és manllevat d'una coneguda cançó dels Cors de Clavé, fet que esdevé testimoni permanent de l'origen popular d'aquesta institució obrera. La cooperativa comptava amb una granja pròpia a Cerdanyola del Vallès i va funcionar fins els anys cinquanta del segle passat, quan hagué de tancar per culpa d'una crisi insuperable.

La tomba de Francesc Canals (1877-1899), "el Santet", amb tot de notes amb peticions d'intercessió

Foto: J. Burgueño

Foto: J. Burgueño

“El petó de la mort” al sepulcre
dels Llaudet

Els assistents a la sortida vam poder recórrer les diverses dependències del que ara és un ateneu popular que es defineix com un espai de participació veïnal on es treballa per a la transformació social, mirant d'estendre valors cooperatius i no especulatius. En sortir de la Flor de Maig, vam fer cap un hort i planter vegetal, ocupat i gestionat col·lectivament per veïns del barri.

La tercera fita de l'itinerari fou la rambla de Poblenou, la via oberta a finals del XIX, amb el nom de passeig del Triomf, per unir el Clot amb la Llacuna. Aquí, just davant el casino de l'Aliança, on s'anunciava l'espectacle del mag Lari, Claire Court ens explicà el procés de transformació del barri, d'agrícola a industrial, sense escamoteig de xifres: el nombre de fàbriques augmentà de 57 a 102, de 1845 a 1872, i el creixement demogràfic esdevingué molt gran en aquest curt període de poc més de vint-i-cinc anys, en què la població resident es multiplicà per cinc, passant de 2.000 a 10.000 habitants. La consòcia Maria Villanueva aprofità l'avinentesa que érem davant l'Aliança per fer-nos memòria de les activitats reivindicatives que acollí el teatre del casino a finals de la Dictadura i durant la Transició, amb mítings, assemblees i recitals de la Nova Cançó.

Tot seguit, vam fer cap a Can Saladrigas, una antiga fàbrica de blanqueig i estampats tèxtils, recuperada per l'Ajuntament, per a acollir la biblioteca del barri, dita Manuel Arranz, el Centre Cultural Can Saladrigas i el Centre d'Imatgeria Festiva del Poblenou. El consoci Jesús Burgueño explicà que Arranz era un historiador que va estudiar els professionals de la construcció a la Barcelona del XVIII, l'obra del qual és molt consultada per la valuosa informació que ofereix, entre d'altres coses, de les nissagues i gremis de la ciutat. Arranz, a més, fou membre fundador de l'Ateneu Popular la Flor de Maig.

La següent parada va ser al Parc Central del Poblenou, un espai dissenyat per l'arquitecte francès Jean Nouvel, qui havia deixat un bon regust a la ciutat, arran la construcció de la torre Agbar, a tocar de la plaça de les Glòries. A l'hora de la veritat, però, el parc ha generat una certa controvèrsia, en bona mesura per la tria d'espècies vegetals de difícil adaptació a la climatologia local i, sobretot, perquè talla una via històrica, que havia aconseguit

La Flor de Maig

Foto: J. M. Garcia Ferrer

de sobreviure al Pla d'Eixample: el carrer Pere IV, és a dir, l'antiga carretera de Mataró, que seguia la traça del camí ral i la via romana. La guia ens va dur a veure, encara dins del parc, els tallers metal·lúrgics Oliva Artés, d'imponent planta basilical, ara en fase de remodelació, que constitueixen un espai museístic integrat dins el Museu d'Història de Barcelona (MUHBA).

Un dels altres testimonis industrials visitats, va ser Can Ricart, un recinte fabril de primer ordre, potser només comparable al de Can Batlló, a la Bordeta. La principal dedicació industrial era altre cop l'estampació de teixit de cotó, per bé que amb el pas dels temps s'hi instal·laren activitats del ram de la indústria química. L'estat de deixadesa de molts edificis, alguns aixecats sota les pautes neoclassicistes imperants al XIX, no poden amagar el seu inqüestionable valor patrimonial. L'Ajuntament hi té feina a fer, que és ineludible, però que serà agraïda, de ben segur. També situats a l'eix de Pere IV - carretera de Mataró, hi ha dues altres fàbriques on vam parar atenció, ca l'Alier, magníficament restaurada i ara un centre de serveis municipal, i l'Escocesa. Fent la volta a la primera, vam poder veure l'Eix verd Cristóbal de Moura, un projecte d'aprofitament d'aigües pluvials en un vial pacificat que unirà el parc Central del Poblenou amb el del Besòs.

La sortida guiada per Claire Court va acabar, a l'hora prevista, a la placeta de la parròquia del Sagrat Cor de Jesús, davant del conjunt de cases entre mitgeres, amb planta baixa i dos pisos, de l'Escocesa, una antiga fàbrica tèxtil que hi ha just al seu darrere, especialitzada en puntes i cortines, i dita així perquè un dels socis principals era escocès. Ara el lloc és un espai de creació i punt de trobada d'artistes. No hi va haver temps ni oportunitat per entrar-hi; només per ficar el nas per algun lloc on s'albirava la xemeneia de maó vist, una més de les que, durant la matinal, havíem pogut veure que es drecen com a testimonis impertorbables d'aquell *Manchester català* que va ser el Poblenou.

Cases de l'Escocesa

Foto: Enric Bertran

Can Ricart

Foto: P. Alegre